
**REFORMS IN THE COMMUNICATIONS MONITORING SYSTEM AS A
PRECONDITION FOR EFFECTIVE HUMAN RIGHTS PROTECTION****Biljana Karovska-Andonovska**

Military Academy "General Mihailo Apostolski" – Skopje, biljanakarovska@yahoo.com

Zoran Jovanovski

Military Academy "General Mihailo Apostolski" – Skopje, zoran_te_jovanovski@yahoo.com

Abstract: The reforms in the communications monitoring system as part of the wider reform of the security services in the Republic of Macedonia, resulted with creation of a package of several laws whose adoption was supposed to provide the legislative basis for a system that would really work in accordance with the goals for which it was established. The communications monitoring system should provide a balanced protection of the right to security, on the one hand, and the right to privacy, on the other. Only on that way *a priori* primacy of the right to security over the right to privacy will it be disabled.

Hence, the reforms in communications monitoring system are a precondition for the effective protection, primarily for the right to privacy and the secrecy of communications, but also for the right to personal data protection, the inviolability of the home as well as for the right to presumption of innocence. It is a complex and delicate matter where opening of a real debate through which the present deficiencies will be perceived in order to create an appropriate legal solutions was very important.

However, the new Law on Interception of Communications as the most important in this area, retained a certain part of the provisions that were debatable in the previous legal solutions. The provisions regarding the model for interception of communications, which stipulates the establishment of a separate agency that mediates between the operators and the authorized bodies for interception of communications, were questionable as well. Also, new measures for monitoring communications in the interest of security and defense, as well as the provisions which regulate the disposition and delivery of metadata for security and defense, are also debatable.

On the other side, the reform laws made an evident progress in a positive sense through the provisions for oversight and control over the interception of communications. With these changes, certain debatable elements have been overcome, especially those that have hindered it so far, and in some cases completely paralyzed the oversight and control over the monitoring of communications.

In this paper we analyzed the debatable elements in the reform package of laws on interception of communications as well as some positive aspects contained in the provisions of the reform laws.

Keywords: legal framework, monitoring of communications, human rights, Operational Technical Agency, supervision and control.

**РЕФОРМИТЕ ВО СИСТЕМОТ ЗА СЛЕДЕЊЕ НА КОМУНИКАЦИИ КАКО
ПРЕДУСЛОВ ЗА ЕФЕКТИВНА ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА****Билјана Каровска-Андоновска**

Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ – Скопје, biljanakarovska@yahoo.com

Зоран Јовановски

Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ – Скопје, zoran_te_jovanovski@yahoo.com

Апстракт: Реформите во системот за следење на комуникации, како дел од пошироката реформа на безбедносните служби во Република Македонија, резултираа со креирање на пакет од неколку закони чие донесување требаше да обезбеди легислативна основа за систем кој навистина ќе функционира во согласност со целите заради кои е воспоставен. Системот за следење на комуникации треба да обезбеди балансирана заштита на правото на безбедност, од една страна, и правото на приватност, од друга страна. Само на тој начин ќе се оневозможи, правото на безбедност да има *a priori* примат над правото на приватност. Оттука, реформите во системот за следење на комуникации се предуслов за ефективна заштита, првенствено на правото на приватност и тајност на комуникациите, но и правото на заштита на личните податоци, неповредливоста на домот, како и правото на презумпција на невиност. Станува збор за комплексна и деликатна материја каде исклучително важно е отворањето на вистинска дебата преку која ќе се согледаат недостатоците со цел да се креираат соодветни законски решенија.

Сепак, новиот Закон за следење на комуникации како клучен за оваа сфера, задржа одреден дел од одредбите кои како дискутабилни се провлекуваа и во претходните законските решенија. Како дискутабилни се наметнаа и одредбите кои се однесуваат на моделот за следење на комуникациите кој предвиде основање на посебна агенција која посредува помеѓу операторите и овластените органи за следење на комуникациите. Исто така, дискутабилни се и утврдените нови мерки за следење на комуникациите во интерес на безбедноста и одбраната, како и одредбите со кои е уредено располагањето и доставувањето на мета податоци за потребите на безбедноста и одбраната.

Од друга страна, со реформските зафати направен е евидентен исчекор во позитивна смисла преку одредбите за надзор и контрола над следењето на комуникациите. Со овие промени, надминати се одредени дискутабилни елементи, особено оние кои досега го отежнуваа, а во одредени периоди и комплетно го парализираа надзорот и контролата над следењето на комуникациите.

Во овој труд ги анализиравме дискутабилните елементи во реформскиот пакет закони за следење на комуникациите, како и некои позитивни аспекти содржани во одредбите на реформските закони.

Клучни зборови: правна рамка, следење на комуникации, човекови права, Оперативно-техничка агенција, надзор и контрола.

1. ВОВЕД

Во текот на 2015 година, а како резултат на актуелните случувања во Република Македонија предизвикани првенствено од скандалот со нелегалното и веројатно масовно незаконско прислушување, Група високи експерти за системски прашања за владеењето на правото предводена од Рајнхард Прибе подготвија Извештај (понатаму како Извештајот на Прибе) во кој сферата на следење на комуникациите е идентификувана како една од сферите каде се забележани значајни недостатоци.²⁰⁷ Групата високи експерти констатираше концентрација на моќ во Управата за безбедност и контраразузнавање (УБК) и злоупотреба на механизмот за надзор над УБК. Во извештајот е констатирано дека УБК има монопол за користење на опремата и ексклузивитет во следењето на комуникациите, особено бидејќи согласно тогашниот член 175 и 176 од Законот за електронските комуникации (ЗЕК),²⁰⁸ УБК можеше директно да ги следи комуникациите, без оглед дали е издадена судска наредба за тоа. Оттука, една од клучните препораки содржани во Извештајот на Прибе беше реформирањето на безбедносните служби и особено реформите во УБК.

Сепак, уште во текот на креирањето на нормативата за реформските зафати, се создаде впечаток дека претходно утврдените приоритети и препораки содржани во Извештајот на Прибе, недоволно прецизно се преточуваат во реална реформа. Иако е јасно дека станува збор за комплексна и деликатна материја која засега во аспекти кои нужно бараат одреден степен на дискреција, сепак поради согледување на целисходноста на реформите, од исклучително значење беше отворањето на вистинска дебата со цел согледување на досегашните недостатоци и креирање на соодветни законски решенија.

Реформскиот пакет всушност содржи два нови закони, Закон за следење на комуникациите²⁰⁹ и Закон за Оперативно-техничка агенција²¹⁰, понатаму измени и дополнувања на Законот за електронските комуникации²¹¹ и на Законот за кривичната постапка,²¹² како и дополнување на Законот за класифицирани информации.²¹³

Во текот на креирањето на законските решенија, како дискутабилни се наметнаа одредбите кои се однесуваат на моделот за следење на комуникациите и низата на овластени органи за следење на комуникациите, како и утврдените нови мерки за следење на комуникациите во интерес на безбедноста и одбраната. Исто така, останаа дискутабилни и одредбите од Законот за следење на комуникации со кои е уредено располагањето и доставувањето на мета податоци за потребите на безбедноста и одбраната. Од друга страна, со реформските закони направен е евидентен исчекор во позитивна смисла преку одредбите за надзор и контрола над следењето на комуникациите.

²⁰⁷ http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_urgent_reform_priorities.pdf

²⁰⁸ Закон за електронските комуникации, Службен весник, бр. 39/2014

²⁰⁹ Закон за следење на комуникациите, Службен весник, бр. 71/2018

²¹⁰ Закон за Оперативно-техничка агенција, Службен весник, бр. 71/2018

²¹¹ Закон за измени и дополнувања на Законот за електронските комуникации, Службен весник, бр. 11/2018

²¹² Закон за измени и дополнувања на Законот за кривичната постапка, Службен весник, бр. 198/2018

²¹³ Закон за дополнување на Законот за класифицирани информации, Службен весник, бр. 21/2018

2. УЛОГАТА НА ОПЕРАТИВНО-ТЕХНИЧКАТА АГЕНЦИЈА ВО СИСТЕМОТ ЗА СЛЕДЕЊЕ НА КОМУНИКАЦИИ

Логиката на една од најважните препораки содржани во претходно споменатиот Извештај на Прибе беше дека УБК не треба да има директен пристап до техничката опрема која дозволува отсликување на комуникацискиот сигнал. Конкретно, експертите препорачаа медијациските уреди (proprietary switches) да бидат преместени во просториите на телекомуникациските оператори кои ќе ги активираат и пренасочуваат сигналите до надлежните органи за следење на комуникациите или до безбедносните органи само по добивање на релевантна судска наредба и само за целите на законското прислушување. Уште поконкретно, експертите препорачаа дека УБК не треба да има практична можност за директно пресретнување на комуникациите. Според експертите предводени од Прибе, провајдерите треба да ги активираат и пренасочуваат сигналите до надлежните органи (Полицијата, Царинската управа и Финансиската полиција) или до безбедносните органи (УБК, Агенција за разузнавање и ВСБиР во Министерството за одбрана) по добивањето на релевантен судски налог и само за целта на законското прислушување. Наспрема ова, согласно избраниот модел, утврдено е формирање на посебно тело (Оперативно-техничка агенција) кое ќе претставува технички сервис на сите со закон овластени органи за следење на комуникациите и ќе остварува оперативно техничка координација помеѓу давателите на телекомуникациските услуги и органите овластени за следење на комуникациите. Предноста за ваквиот модел, МВР како предлагач го оправдуваше, помеѓу останатото, во можноста за двојна контрола. Имено, ОТА ќе ги знае сите таргетирани броеви без да знае кои се сопствениците на тие броеви и без можност да ја знае содржината на комуникациите. Од друга страна, секој овластен орган за следење на комуникациите ќе следи комуникации од својата надлежност, без можност да ја знае содржината на следените комуникации на другите овластени органи и без можност самостојно да активира и да деактивира следење на комуникации. Меѓутоа, наспрема овие предности кои ги апострофираше МВР, не смее да се изгуби од предвид фактот дека ОТА ја поседува опремата за следење на комуникациите и ги поседува медијациските уреди заради самостојно активирање и спроведување на мерки за следење, а овластените органи не можат самостојно без ОТА да го активираат следењето и да ги следат комуникациите. Согласно член 3 од Законот за ОТА, оваа агенција активира и создава технички услови за следење на комуникации и за таа цел овозможува техничко поврзување помеѓу операторите и медијацискиот уред (LEIMD) сместен во ОТА, како и помеѓу техничките уреди (LEIMD и LEMF) сместени во ОТА, техничка поврзаност помеѓу техничкиот уред (LEMF) сместен во ОТА и работните станици што се користат за спроведување на следењето на комуникациите сместени во просториите на овластените органи. Процесот се одвива на тој начин што по прием на судска наредба за следење на комуникации, а согласно член 64 од ЗСК, овластеното лице во ОТА е должно веднаш да ја активира и направи достапна комуникацијата за која што е издадена наредбата, како и да го запре следењето на комуникациите во случај кога е истечено времето утврдено во наредбата или е издадена наредба за запирање на мерката. Вака поставен, овој модел за следење на комуникациите не е моделот кој беше препорачан во Извештајот на Прибе, а согласно кој, сигналот директно ќе се проследува од телекомуникациските оператори до овластените органи за следење на комуникации. Финансиските импликации од воспоставениот нов модел за следење на комуникациите се посебно прашање, но само како илустрација, на пример, предвидено е ангажирање на нови 50-60 вработени во ОТА од кои 80% со високо образование. Освен соодветните човечки ресурси, обезбедена е и посебна локација и објект за ОТА, со соодветно физичко и техничко обезбедување, нова инфраструктура за поврзување на операторите, ОТА и овластените органи за следење на комуникациите, инсталација на опремата за заштита на преносот на податоците од ОТА до органите за следење на комуникациите, распределба на работните станици на овластените органи, итн.

3. СЛЕДЕЊЕ НА КОМУНИКАЦИИ ВО ИНТЕРЕС НА БЕЗБЕДНОСТА И ОДБРАНАТА

Една од забелешки содржани во Извештајот на Прибе беше и фактот дека во системот за следење на комуникациите во Р. Македонија не е доволно јасно разграничено следењето на комуникации заради откривање на кривични дела, наспрема следењето на комуникациите заради заштита на интересите на безбедноста и одбраната на државата. Во обидот да го направи тоа разграничување, предлагачот на новиот Закон за следење на комуникациите, во посебно поглавје III, почнувајќи од член 18, заклучно со член 31, ја уреди не само постапката, туку и условите за спроведување на мерки за следење на комуникациите во интерес на безбедноста и одбраната, кои инаку се материја уредена со Законот за кривичната постапка. Притоа, во новиот Закон за следење на комуникации пропишани се четири мерки за следење на

комуникациите во интерес на безбедноста и одбраната²¹⁴, од кои, еден дел за прв пат се промовирани со овој закон. Условот кој е предвиден за изрекување на некоја од наведените мерки, согласно член 19 став 1, е постоење основи на сомневање дека се подготвува извршување на кривично дело против државата, против вооружените сили или против човечноста и меѓународното право. Освен тоа, во став 2 од истиот член, предвидено е дека судот може да нареди мерки за следење на комуникациите и заради превентивно дејствување и тоа во следните случаи:

- кога се подготвува, поттикнува, организира или учествува во вооружен напад против државата или во онеспособување на нејзиниот безбедносен систем да ги врши своите функции;

- во однос на активности за кривичните дела: терористичка организација (член 394 - а), тероризам (член 394 - б) и финансирање на тероризам (член 394 - в), кога на друг начин не можат да се обезбедат информации за таквата активност или нивното обезбедување би било сврзано со поголеми тешкотии.

Превентивната примена на мерки за следење на комуникациите е дискутабилно прашање. Проблематично е дали воопшто може превентивно да се применува мерка за следење на комуникации, освен ако станува збор евентуално за терминиловка неконзистентност, па законодавецот веројатно за поимот предделиктно, го употребил терминот превентивно. Во секој случај, превентивното или предделиктното преземање на овие инвазивни мерки заслужува посериозен пристап и ова прашање треба да се уреди многу попрецизно. Особено поради можноста за неосновано навлегување во фундаменталните лични права, како и заради фактот што почитувањето на стандардите за човековите права, правичната и независна истрага спроведена во целост со тие стандарди, претставуваат основа на меѓународното право за човековите права.²¹⁵

Во рамки на поглавјето III кое се однесува на следењето на комуникации во интерес на безбедноста и одбраната, во посебна точка 2, насловена како Мета податоци, законодавецот предвидува обврска за операторите, за потребите на безбедноста и одбраната, да бараат од овластените органи да им достават мета податоци.²¹⁶ Притоа, за барањето треба да биде известен Јавниот обвинител на Република Македонија кој доколку не ја потврди оправданоста за тоа, овластениот орган ќе биде должен веднаш да го прекине користењето на податоците и истите да ги поништи во соодветна постапка.

Навлегувањето во мета податоците по барање на овластените органи за следење на комуникации, а не по наредба на јавен обвинител, и со паушален услов дека тоа е за потребите на безбедноста и одбраната, недвосмислено претставува широка можност за навлегување во приватноста на поединците. Притоа, со одредбите на Законот за следење на комуникации не е уредено кои видови на податоци може да се собираат, под кои услови и за кои цели ќе се користат, а не е утврден ниту временскиот период за кој тие можат да се користат и што ќе се случи со нив по нивното користење. Друг дискутабилен сегмент во однос на мета податоците е тоа што увидот во остварените телефонски и други електронски комуникации е утврден и како посебна истражна мерка (ПИМ) во актуелниот ЗКП, која согласно член 252 став 1 т. 6 се применува по наредба на јавен обвинител. Освен тоа, доставување на податоци за остварени контакти во комуникацискиот сообраќај е предвидено и како обврска за операторите која треба да ја исполнат по барање на јавен обвинител (член 287 став 8 од ЗКП).

Тука треба да се спомене и тоа дека, со новиот Закон за следење на комуникациите досегашната усна наредба е заменета со привремена писмена наредба која се издава во итни случаи, како во интерес на безбедноста и одбраната, така и во функција на кривичните истраги, што е секако во позитивна насока. Меѓутоа, условите поради кои може да се издаде привремена писмена наредба не се прецизно утврдени, односно повторно се сведени на формулацијата „кога постои основано сомневање дека одолговлекувањето

²¹⁴ Тоа се следните мерки: 1. Следење и снимање на телефонски и други електронски комуникации; 2. Надзор и техничко снимање на внатрешноста на објекти, затворени простории и предмети и влез во тие објекти, затворени простории и предмети, заради создавање услови за спроведување на мерката; 3. Следење и набљудување со светлосно снимање на лица на отворен простор и на јавни места; и 4. Следење и набљудување со звучно снимање на содржината на комуникациите на лица на отворен простор и на јавни места.

²¹⁵ Human Rights in Counter-Terrorism Investigations, A Practical Manual for Law Enforcement Officers, OSCE, 2013, стр. 13

²¹⁶ Мета податоци се податоци кои се складираат (сторираат) во серверите на операторите во вид на електронски запис за секој пристап на граѓаните од било кој облик на електронска комуникација. Мета податоците содржат информација за името, телефонскиот број или ИП адресата, локацијата на лицата кои комуницираат, во кое време се одвива комуникацијата и многу други податоци.

може негативно да влијае на спроведување на постапката” (член 10 од ЗСК) или „постои опасност од одлагање” (член 30 од ЗСК).

4. НАДЗОР И КОНТРОЛА НАД СЛЕДЕЊЕТО НА КОМУНИКАЦИИТЕ

Надзорот и контролата се суштински сегменти од системот за следење на комуникациите. Оттука, сосем оправдано, законодавецот во новиот Закон за следење на комуникации не само што посвети значителен простор за оваа проблематика, туку направи и одреден позитивен исчекор во оваа сфера. Најнапред, раздвоени се надзорот и контролата, а надминати се и некои дискутабилни елементи, кои само навидум се од техничка природа, а кои досега ги отежнуваа и во одредени периоди комплетно ги парализираа надзорот и контролата над следењето на комуникациите.

Во новиот Закон за следење на комуникации таксативно се наведени субјектите кои ќе вршат надзор над овластените органи за следење на комуникациите, над операторите и над ОТА, и тоа:

- Собрание на Република Македонија (ќе го спроведува надзорот преку соодветни комисији);
- Дирекција за безбедност на класифицирани информации (ќе врши надзор над ракувањето со класифицирани информации);
- Дирекција за заштита на личните податоци (ќе врши надзор над законитоста на преземените активности при обработка на лични податоци);
- Народен правобранител (ќе врши надзор од аспект на почитување на човековите права).

Водејќи се веројатно од фактот дека надзорните комисији треба да се екипираат со персонал, информации, експертиза и добро дефинирани правила за водење на надзорот,²¹⁷ законодавецот во однос на Комисијата за надзор над примената на мерките за следење на комуникациите, како најповикана во овој контекст, внесе неколку значајни новини, и тоа:

- Комисијата ќе ангажира национални и меѓународни технички експерти, со соодветно стручно знаење, кои врз основа на акредитација, ќе можат активно да учествуваат во надзорот;

- Комисијата ќе врши надзор без претходна најава, по потреба, а најмалку еднаш во три месеци, дури и во недостиг на мнозинство гласови;

- Постапката за безбедносна проверка на лицата назначени во надзорните тела кои вршат надзор над спроведувањето на мерките за следење на комуникациите, како и за ангажираните национални и меѓународни технички експерти од тие тела, наместо досегашните шест месеци, ќе трае еден месец.

Покрај наведеното, со новиот Закон за следење на комуникации се воведува и Совет за граѓански надзор како надзорен орган над мерките кои се спроведуваат од овластените органи, како и за надзор над ОТА. За својата работа Советот ќе доставува до Собранието на Р. Македонија годишен извештај, а ќе постапува по сопствена иницијатива или по претставка поднесена од граѓанин.

Освен надзорот, во ЗСК е уредена и контролата над следењето на комуникациите, која се спроведува од страна на јавниот обвинител кој ја води истрагата и судијата на претходната постапка кој ја издал наредбата за следење на комуникациите како посебна истражна мерка, односно од Јавниот обвинител на Р.М. и судијата на Врховниот суд кој ја издал наредбата за следење на комуникации во интерес на безбедноста и одбраната. Контролните тела, исто така, можат да ангажираат технички експерти и контролата да ја вршат по потреба, но и без најава. Во однос на активностите на контролните тела, одредбите на Законот за следење на комуникации се далеку попрецизни, споредено со одредбите кои се однесуваат на активностите на надзорните органи. Имено, согласно член 59, во рамките на своите надлежности, контролните тела можат: да извршат увид во местото каде што се работните станици кои ги користат овластените органи, како и во просториите на ОТА каде се наоѓа опремата за следење на комуникациите и медијациските уреди, но и во местото каде што операторите ги чуваат уредите за пренасочување на сигналот до ОТА; да побараат или непосредно да пристапат до системот за електронски регистар; да побараат увид или да добијат копија од регистарот во писмена форма; да побараат или непосредно да ја преземат анонимизираната наредба за следење на комуникациите; да ги читаат сите логови кои се креирани, снимени или зачувани од системите што ги користат ОТА и операторите, како и од работните станици што ги користат овластените органи, вклучително и податоците кои при вршење на надзор се бараат од операторот, од ОТА и од овластените органи.

²¹⁷ Guidelines for Intelligence Oversight for parliamentary committees in the Assembly of the Republic of Macedonia, DCAF, May 2018, стр. 27

5. ЗАКЛУЧОК

Во процесот на креирање на новото законодавство за следење на комуникации веројатно многумина пристапија со голем ентузијатазм верувајќи дека ќе се успее во намерата да се креира балансиран систем кој ќе биде ефикасен во однос на функцијата заради која постои, а истовремено ќе обезбеди почитување на основните човекови права. Реформираниот систем за следење на комуникации ја задржа претходно поставената сложена структура од низа органи кои се овластени да следат комуникации. Овој сложен систем дополнително го отежнува надзорот и контролата над следењето на комуникациите кои досега беа оценети како едни од најслабите сегменти во тој систем. Дополнително на ова, моделот во кој ОТА е посредник и координатор на следењето на комуникациите, наметна одреден сомнеж, помеѓу останатото и поради фактот што ОТА ја презема истата опрема што за оваа намена се користеше од страна на УБК, а ќе превземе и дел од вработените во УБК. Дискутабилни се и одредбите од Законот за следење на комуникации со кои е уредено следењето на комуникациите во интерес на безбедноста и одбраната, особено предвидените нови мерки за следење на комуникации и можноста за нивна превентивна примена. Исто така, овој Закон ги задржа истите максимални рокови за следење на комуникациите, иако оправданоста на тие рокови требаше да се преиспита, исто како што требаше да се преиспита и оправданоста за следење на комуникации за исклучително широк опсег на кривични дела уредено со постојниот Закон за кривичната постапка.

Понатаму, условот за издавање на привремена писмена наредба повторно е премногу паушално определен. Условите поради кои врз основа на усно барање може да се издаде привремена писмена наредба треба да се утврдат порестриктивно, а најмалку што може да се направи е да се вратат условите кои беа содржани во основниот текст на Законот за следење на комуникациите од 2006 година, кои предвидуваа постоење опасност од предизвикување смрт или тешка телесна повреда на едно или повеќе лица, или постоење опасност за настанување материјална штета на имот од големи размери, или постоење опасност од бегство на лице кое е сторител на кривично дело за кое е пропишана казна доживотен затвор.

Од друга страна, во новиот Закон за следење на комуникации несомнено е направен позитивен исчекор во сферата на надзорот и контролата. Надминати се некои слабости кои иако се претежно од техничка природа, сепак, како такви, тие досега го отежнуваа и во одредени периоди комплетно го парализираа надзорот и контролата над следењето на комуникациите. Овој позитивен исчекор несомнено е рефлексивна на досегашната практика на отсуство на ефикасен надзор и контрола, а особено на неефикасноста во работата на собраниските комисии овластени за надзор над следењето на комуникациите и за надзор над работата на УБК.

БИБЛИОГРАФИЈА

Закон за следење на комуникациите, Службен весник на РМ, број 71/2018

Закон за следење на комуникациите, Службен весник на РМ, број 121/2006, 110/2008, 116/2012

Закон за електронските комуникации, Службен весник на РМ, број 39/2014

Закон за измени и дополнувања на Законот за електронските комуникации, Службен весник на РМ, број 11/2018

Закон за Оперативно-техничка агенција, Службен весник на РМ, број 71/2018

Закон за дополнување на Законот за класифицирани информации, Службен весник на РМ, број 21/2018

Закон за кривичната постапка, Службен весник на РМ, број 15/1997, 44/2002, 74/2004, 83/2008, 51/2011, 198/2018

Lawful Interception (LI); Requirements of Law Enforcement Agencies, ETSI TS 101 331 V1.3.1 (2009-10), European Telecommunications Standards Institute 2009

Guidelines for Intelligence Oversight for parliamentary committees in the Assembly of the Republic of Macedonia, DCAF, May 2018

Human Rights in Counter-Terrorism Investigations, A Practical Manual for Law Enforcement Officers, OSCE, 2013
Wong, T., Regulation of Interception of Communications in Selected Jurisdictions, February 2005

http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_urgent_reform_priorities.pdf

[https://ec.europa.eu/neighbourhood-](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/2017.09.14_seg_report_on_systemic_rol_issues_for_publication.pdf)

[enlargement/sites/near/files/2017.09.14_seg_report_on_systemic_rol_issues_for_publication.pdf](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/2017.09.14_seg_report_on_systemic_rol_issues_for_publication.pdf)